

narod i gospoda

rudolf bićanić

zagreb, 1936

—> Medju pitanjima, koje sam na koncu svoje ankete o pasivnim krajevima stavljao seljacima, bila su i ova: Kakvo mišljenje imaju seljaci o gospodi uopće? Kako su zadovoljni s radom agronoma, poljoprivrednih škola, veterinarara, šumara, liječnika, učitelja, svećenika, Higijenskog zavoda, te mjesnih i državnih vlasti. Vrlo je poučan bio način, kojim su seljaci reagirali na ta pitanja. Najprije bi kroz nekoliko časaka sve utihnulo. Ljudi bi samo izmijenili poglede međusobno. Onda bi se po koji značajno nasmiješio. Svi dokazi povjerenja, koje sam im pokazao nisu bili dovoljni, da progovore. Trebalo ih je ohrabriti da kažu, što im je na srcu. Rekao sam da nije svaki onaj gospodin koji nosi kaput, i da ne spadam medju gospodu, jer je gospodin onaj, koji hoće da gospoduje nad drugima, i da na njihov račun dobro živi. Tek onda su progovorili, i to sve jače i jače. I onda sam mogao čuti »kakvo mišljenje ima narod o gospodi...“ Iznijet ću samo jedan mali dio od toga, najblaže što se može.

* * *

Vrlo često, kad sam došao u koju bosansku ili dalmatinsku varošicu, i upitao mjesnu gospodu, kakvo je raspoloženje u narodu to jest u seljaštvu, dobio sam skoro uvijek odgovor: »Dobro je. Narod je poslušan«. Nisu mi odgovorili: »Narod je ogorčen i borben«, niti: »Narod je svjestan svojih političkih zahtjeva i svojeg čovječanskog prava«. Izgleda kao da je glavna briga i glavni pokretač »narodnog« rada izvjesne gospode da narod drže u poslušnosti. Poslušnost kome? - Pa, naravno, onoj gospodi, koja si umišljaju da »vode narod«, i da je narod glupa stoka, ako ne shvaća, da su oni po svojoj naobrazbi i društvenom položaju jedini pozvani, da ga vode. Po njima bi seljački narod morao biti sretan, što su oni, kao gospodska elita, udostojali da se malo pomiješaju s njim i da ga vode. Zato neka gospoda, naročito u našim zapuštenim pasivnim krajevima nastoje svim silama da zadrže monopol vodstva u svojim rukama i da kontroliraju sve veze sela s vanjskim svijetom, izvan sela. Monopol političkih veza hoće da drže u svojim rukama policajne vlasti, žandari i sreski načelnici. O tome bi se dalo govoriti. Protiv njih se bore, na narodnoj strani najviše advokati, u koliko ne prave kompromise. No, ne smiju zaboraviti, da nije svrha borbe u tome, da oni postanu nosioci političkog monopola. Monopol kulturnih veza sela nastoje zadržati u svojim rukama svećenici.

Oni u tim primitivnim krajevima smatraju, da u duševnom i moralnom pogledu pripada njima vodstvo i nadzor, naročito nad svim novinama i knjigama, što se čitaju u selu, kao i nad svim manifestacijama kulturnog života sela. U g o s p o d a r s k o m pogledu drži mjesni trgovac monopol nad svim ekonomskim vezama sela s ostalim svijetom. Njegova je želja, da sve, što seljak kupuje i sve što prodaje, prodje kroz njegove ruke.

To bi bila, eto, društvena struktura sela, obzirom na vodstvo, kako ga žele gospoda. Razumije se, da je samo u glavnom tako, i da svaki od gospode prelazi sa svoga područja monopola, pa nastoji zahvatiti i od drugoga, što je često razlog gospodskim svadjama. Često, vrlo često, mnogi od njih ne shvaćaju, da je sama bit hrvatskog seljačkog pokreta u tome, da se seljaštvo oslobodi upravo tog monopola političkog, kulturnog i ekonomskog vodstva gospode. Seljaštvo hoće da slomi tutorstvo i nadzor gospode uopće, da seljak bude subjekt, nosilac politike, kulture i ekonomije, a ne samo objekt, predmet tudje, gospodske skrbi nad njim. A naročito se seljaštvo bori, da se oslobodi kontrole i posredništva gospode u pogledu političkih, kulturnih i ekonomskih veza, koje vežu selo sa selom, i dalje čitav seljački narod. Te se veze u seljačkom pokretu grade, i moraju graditi između seljaka neposredno. I onaj, koji je najviše odan seljačkoj, narodnoj stvari čini krivo, kad dobronamjerno povlači sve poslove pod svoje vodstvo, umjesto da razvija djelo oslobodjenja seljaka i učvršćuje seljačku narodnu organizaciju bez posrednika. Dužnost je narodne inteligencije, da pomaže razvijati i izradjivati te neposredne veze organiziranog seljaštva, a ne dati da ih »gospoda« sakupljaju u svojoj ruci i pod svoje vodstvo i kontrolu nad narodom, a u svoju korist. Upravo zbog oslobodjivanja seljaka od gospodskog vodstva i kidanja monopola i kontrole, su izvjesni gospodski krugovi gledali poslije rata nerado hrvatski seljački pokret. Izgleda da mnogi ni danas ne mogu ili ne će da shvate, da je upravo u tome njegova bit.

* * *

A narod, što veli narod? Da li je on doista »poslušan svojoj gospodi?« — Ljuto se varaju oni, koji misle da je tako. Seljački narod je danas složan, jer vidi, da samo tako može za se nešto učiniti. Složan je zbog svoje stvari, a ne za to da bude »poslušan gospodi«. Ako gospoda nastoje, da održe narod u poslušnosti, onda neka znaju, da je to samo prividno. Što narod daje manje znaka samostalnosti od sebe, to je nepovjerljiviji. Što manje može narod da iskaže, što misli i što manje može da radi, kako hoće, i kako on smatra, da je dobro, to je opasniji za gospodu. Gomila se nevolja na nevolju, nepravda na nepravdu, dok jednog dana ne provali, i ne dodje čas obračuna. Sjetite se srpskog kneza Miloša, koji se nije bojao naroda, kad je rogoborio, ali se uplašio, kad je čuo, da narod štiti. Narod je nepovjerljiv, kad ne može da poveže nikakav kontakt. Onda se uvlači u se, i jaz postaje sve dublji. Eto, to su posljedice prividne poslušnosti.

Često mi je mnogo trebalo, da razbijem nepovjerljivost, i to ne toliko prema sebi, koliko prema domaćoj gospodi iz grada koji su me pratili. Kadikad nisam mogao drugačije, nego da zamolim svoje pratioce, da me uste na samo sa seliacima. Ma da su ih seliaci dobro poznavali, nisu

htjeli da pred njima sve kažu. Dogadjalo se, da su mi dolazili mnogo kilometara daleko noću ili rano u jutro u gradić, gdje sam noćio, pa mi govorili, kako su dan prije davali pogrešne odgovore. »Nismo smjeli pred našom gospodom. Patimo se mi mnogo...«

* * *

Značajno je, da je jaz između naroda i gospode mnogo dublji u zapuštenim, primitivnim krajevima Bosne i Dalmacije, nego što je danas u Hrvatskoj. Bit će, da je razlog s jedne strane u tome, što su u tim krajevima gradovi i gradska civilizacija stariji nego u užoj Hrvatskoj. Osim toga su više potvrđeni bili tudjem turskom i venecijanskom utjecaju, dok su sjeverni gradovi prije pohrvaćeni. A, konačno seljaci su se mnogo manje selili u te gradove, nego na sjeveru, i gradovi su tamo više održali svoj gospodski značaj. Osim toga je narod manje prosvijećen. I slabe saobraćajne veze su mnogo doprinijele tome. Kao posljedica je ostalo sve do danas, da je život u selima kud i kamo teži i mučniji, nego po gradićima, koji žive od okolnih sela. Ima i jedan psihološki razlog jazu između seljaka i gospode: u Bosni i Dalmaciji je hrvatski seljački pokret dopro u narod više pod nacionalnim simbolom nego kao seljački, i seljaštvo se nije toliko samosvjesno srodilo s njime, kao u krajevima, gdje su djedovi današnjih seljačkih prvaka već bili radićevci, koji su izgradili svoju seljačku svijest boreći se protiv stare gospode.

Pa ipak se ispod površine »poslušnosti« i nepovjerenja stvorila, i duboko u duše doprla misao hrvatskog seljačkog pokreta: Čovječnosti, pravice i slobode. I onaj stari seljak u Lećevici, koji nosi nakit od ptičjeg perja na kapi, a sagiba koljeno kad se rukuje s gospodinom, i onaj znade sasvim pravo, što hoće. Njegova je svijest o čovječanskim i seljačkim pravima stvorena. Njemu nedostaje tek malo samosvijesti, pa da ona dodje do izražaja i na površini upravo onako, kao i u užoj Hrvatskoj. Pri prvome povodu ona će izbiti. Više puta se svijest o značenju i premoći seljaštva probije kod pojedinaca na najrazličitiji način. Eto vam jednog tipičnog primjera. Pričao mi jedan seljak u Kupresu, kako se pograbio s nekim trgovcem, jer ga je trgovac oštetio kod vaganja. Seljak je prigovorio, a trgovac, bijesan, odmah izvuče sve »teftere« i traži da seljak plati svoj dug. Hoće da ga uništi, i kaže mu: »Zgazit ću te«. A seljak se uspravi, i odgovara: »Zgazi danas, a ma šta ćeš sutra?« — Htio je time reći trgovcu, da može da uništi njega lično, jer je momentalno jači. Ali neka pazi što radi, jer, ako nastavi s uništenjem seljaka, ne će imati više koga da zgazi, i izgubit će podlogu, od koje živi. Koliko je golema kolektivna svijest izražena u ovoj rečenici, »tipično seljačka«, izdržljiva, uporna. Ali samosvjesna i odlučna koja zna da na seljačkom radu sve počiva. Ta ne će dugo podnositi izrabliivanja.